

MODALITETI I SPECIFIČNOSTI FINANSIRANJA SOCIJALNIH PREDUZEĆA

MODALITIES AND SPECIFICITIES OF FINANCING SOCIAL ENTERPRISES

Barjaktarović Miljana | Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, Srbija | miljana.barjaktarovic@vspep.edu.rs
Jovanović Dražen | Alfa BK Univerzitet, Beograd, Srbija | drazen.jovanovic@lfa.edu.rs
Petković Biljana | Ekonomski fakultet u Kragujevcu, Univerzitet u Kragujevcu, Kragujevac, Srbija | biljana.p85@gmail.com

JEL klasifikacija: L31

DOI: 10.5937/trendpos2302019B

UDK: 005.51:364-3(497.11)

332.146:330.322

COBISS.SR-ID 131186185

Sažetak

U ovom radu su predstavljene modalitete i instrumente finansiranja socijalnog preduzetništva koji rešavaju probleme u poslovanju socijalnih preduzeća i istovremeno vrše uticaj i doprinose razvoju društva. Opstanak, rast i razvoj ovih preduzeća njihova je primarna karakteristika i problem koji je u najvećoj meri određen izvorima njihovog finansiranja, njihovom cenom i drugim uslovima korišćenja. Bespovratna sredstva, mikrokrediti, socijalne obveznice, hibridno finansiranje, mezanin finansiranje, crowdfunding su samo neki od instrumenata na raspolaganju socijalnim preduzećima u zemljama regiona, a najveća podrška za njihovu primenu dolazi iz fondova Evropske unije.

Abstract

This paper presents modalities and instruments of financing social entrepreneurship which solve problems in the business of social enterprises and at the same time influence and contribute to the development of society. The survival, growth and development of these enterprises is their primary characteristic and the problem mostly determined by sources of their financing, their price and other conditions of use. Grants, microcredits, social bonds, hybrid financing, mezzanine financing, crowdfunding are just some of the instruments available to social enterprises in the countries of the region, and the biggest support for their application comes from the European union funds.

Ključne reči: socijalna preduzeća, izvori finansiranja, krediti, bespovratna sredstva, sredstva fondova EU, alternativni modeli finansiranja

Key words: social enterprises, funding sources, loans, grants, means of EU funds, alternative financing models

---

Uvod

Socijalna ekonomija je deo ekonomije u čijem okviru su preduzeća organizovana na način na koji mogu da zadovolje zajedničke interese i budu odgovorna onima kojima služe. Obuhvata institucije podrške koje su fokusirane na razvoj lokalne ekonomije, pojedinca i očuvanje ekosistema. Njeni subjekti su univerziteti, finansijske institucije, mediji, centri podrške, udruženja, instituti, fondacije, zadruge i druga socijalna preduzeća koji imaju za cilj stvaranje okvira za razvoj pravednijeg i primerenijeg društva. Poseban značaj ima socijalno preduzetništvo ili socijalno preduzeće kao sastavni deo socijalne ekonomije, kao novi vrednosni način razmišljanja utemeljen na održivom razvoju, na osnovnim ljudskim vrednostima i preraspodeli moći. Prema definiciji OECD-a društveno preduzetništvo je inovativan poslovni model koji spaja ekonomske i društvene ciljeve i značajno doprinosi integraciji tržišta rada, društvenoj inkluziji i ekonomskom razvoju.

Uspeh socijalnog preduzeća ne može se meriti samo kroz ostvarene ekonomske performanse, već pre svega merljivim doprinosom u smislu društvene kohezije, socijalne inkluzije osoba iz društveno marginalizovanih grupa, solidarnosti i povezivanja sa okruženjem. Aktivnosti ovih preduzeća se obavljaju u delatnostima: socijalne zaštite, zdravlja, bankarstva, osiguranja, zanatstva, trgovine, poljoprivrede, uslužnih servisa, obrazovanja i obuke, kulture, sporta i slobodnih aktivnosti [12]. Realizuju se na osnovu preporuka Evropske komisije u područjima: socijalne pomoći, zapošljavanja, preduzetništva, obrazovanja i istraživanja.

Novi Zakon o socijalnom preduzetništvu [21] predstavlja napredak u ovoj oblasti. Kreiranje zakonskog i institucionalnog okvira za regulisanje društveno-preduzetničke delatnosti olakšava osnivanje i rad socijalnih preduzeća. Zakonom su definisane institucije za regulisanje društveno-preduzetničke delatnosti i olakšano osnivanje i rad socijalnih preduzeća, striktno su definisane delatnosti koje spadaju u socijalno preduzetništvo i koja su njihova prava i obaveze. Takođe je potrebno aktivno raditi na uključivanju svih institucija koje mogu doprineti razvoju socijalnog preduzetništva kroz njihovu pravnu, političku i finansijsku moć. Uvođenje različitih finansijskih podsticaja i poreskih olakšica će omogućiti stvaranje institucionalnog okvira koji će pospešiti osnivanje i razvoj novih socijalnih preduzeća.

U smislu navedenog je propisano da se socijalno preduzetništvo naročito ostvaruje kroz [23]:

- [1] proizvodnju dobara i pružanje usluga (socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih i dr.), u skladu sa ovim zakonom;
- [2] radnu integraciju, u skladu sa ovim zakonom;
- [3] poslovanje koje doprinosi održivom razvoju devastiranih područja i lokalnih zajednica;
- [4] poslovanje kojim se rešavaju problemi u drugim oblastima od opšteg interesa.
- [5] Novi Zakon koji je usvojen u februaru tekuće godine je koncipiran u skladu sa dobrom praksom EU, trendovima i Akcionim planom EU za socijalnu ekonomiju (usvojen krajem 2021. godine) kao osnovom za uspostavljanje povoljnog okruženja za njen razvoj i koordinisano delovanje u procesu razvoja organizacija socijalne ekonomije unutar EU.

Značaj socijalnog preduzetništva

Pored naglašene socijalne svrhe, socijalno preduzetništvo spada u novi model poslovanja, socijalno preduzeće zauzima novo mesto i kroz novi pravni, može se reći hibridni oblik poslovanja, spaja uloge javnog, poslovnog i civilnog sektora. Svrha osnivanja, način upravljanja i ograničena raspodela dobiti čini ovu vrstu preduzeća drugačijim od klasičnog komercijalnog preduzeća. Svojim osnivačkim aktima definiše način raspodele ostvarene dobiti kao i dalja ulaganja u otvaranje novih radnih mesta i zadovoljavanje potreba društva u lokalnoj zajednici.

Evropska unija prepoznaje značaj socijalne ekonomije kao jednog od najvažnijih elemenata u prevazilaženju aktuelnih socijalnih i ekonomskih problema [25]. Prema podacima EU postoji primetan stalni porast broja i različitih oblika organizacija oblika njenih subjekata. U 27 zemalja EU je u 2009. godini bilo aktivno preko 207.000 zadruga. Njihov rad se odvijao u raznim delatnostima posebno u poljoprivredi, proizvodnji, industriji, građevinarstvu, uslugama, finansijama i stanovanju. Zapošljavale su 4,7 miliona ljudi i imale 108 miliona članova. U 2010. godini, broj zaposlenih se povećao na 8,6 miliona sa ukupnim učešćem od preko 4% u ukupnom BDP-u. [15] Prema raspoloživim podacima Evropske komisije u Evropi u 2015. godini postoji 2,8 miliona subjekata socijalne ekonomije koji zapošljavaju 13,6 miliona ljudi odnosno 6,5% radno aktivne populacije (od 0,6% do 9,9% među zemljama članicama) [2]. U poslednje dve decenije ovi subjekti socijalne ekonomije su doprineli i rešavanju brojnih socijalnih problema kroz pružanje zdravstvene i socijalne zaštite za 120 miliona korisnika. Navedeni podaci ukazuju na neujednačen razvoj socijalne ekonomije unutar EU, ali takođe otkrivaju da postoji veliki neiskorišćeni ekonomski potencijal i potencijal za otvaranje novih radnih mesta u domenu socijalne ekonomije i preduzetništva.

U svetu su se, uslovljeni zakonskom regulativom ali i lokalnim prilikama i specifičnostima, izdiferencirali različiti modeli organizacije subjekata socijalne ekonomije i preduzetništva.

Specifičnosti socijalnog preduzetništva u posttranzicionim ekonomijama

Društva u tranziciji imaju priliku da odaberu preporuke, primere dobre prakse, finansijske instrumente i programe podrške za razvoj socijalnog preduzetništva. Istovremeno se ne pokazuje dovoljno inicijative od strane pojedinca koji je još uvek ima „socijalistički mentalni sklop“ nedovoljno preduzetan i zavistan od intervencija državne uprave. Država kreira okvir za razvoj privatnog preduzetništva, ali ne i za razvoj socijalnog preduzetništva kao oblika poslovnog organizovanja. U takvim okvirima javljaju se organizacije civilnog društva koje zauzimaju mesto preduzetnika, udružuju resurse, pronalaze oskudna sredstva iz socijalnih fondova i kolektivnim akcijama započinju preduzetničke aktivnosti [1]. Socijalno preduzetništvo po pravilu izrasta iz dugogodišnje tradicije i principa zadrugarstva, raznih udruženja i neprofitnih organizacija koje traže rešenja za svoje korisnike, dugotrajno nezaposlene, osobe sa invaliditetom, izbeglice i druge korisnike iz marginalizovanih grupa.

Rezultati istraživanja OECD-a, ukazuju da su zemlje u tranziciji pogodne za razvoj socijalnog preduzetništva jer u njihovim okvirima funkcioniše neefektivna socijalna država i nedovoljno razvijen sistem pružanja socijalnih usluga. Do rastućeg siromaštva u ovim zemljama i povećanih potreba za socijalnim uslugama su doveli upravo tranzicioni procesi, prelaz iz socijalističkog u tržišni model upravljanja, neuspešne privatizacije i sl.

Pored svog kvantitativnog značaja, socijalno preduzeće poslednjih decenija ne samo da je potvrdilo svoju sposobnost da efikasno doprinese rešavanju novih društvenih problema, već je ojačalo i svoju poziciju neophodne institucije za stabilan i održiv ekonomski rast, pravedniju raspodelu prihoda i bogatstva, usklađivanje usluga sa potrebama, povećanje vrednosti ekonomske aktivnosti koja služi društvenim potrebama, ispravljanje neravnoteža na tržištu rada i, ukoliko, produbljivanje i jačanje ekonomske demokratije [15]. Evropska unija poslednjih desetak godina daje značajnije podsticaje i podršku socijalnom preduzetništvu. Zbog ekonomske i finansijske krize značajno je poljuljana privreda zemalja članica i ugrožena brojna radna mesta. Među ugroženim je najviše mladih ljudi bez radnog iskustva i upravo njima su namenjeni razni programi podrške (podsticanje samozapošljavanja, finansijska sredstva, inkubatori i dr.). „Pouzdanost planiranja biznisa zavisi od stabilnosti opštih uslova privređivanja. Ukoliko su oni stabilni, u tom slučaju su biznis planovi pouzdaniji i obrnuto“ [18]. Krize ujedno stvaraju prilike za razvoj i kreiranje novih modela razmišljanja i ponašanja. Za socijalna preduzeća bi bilo značajno organizovanje obuke u oblastima preduzetništva,

---

upravljanja projektima i pružanje informacija o mogućnostima finansiranja sredstvima međunarodnih fondova koja su namenjena razvoju socijalnog preduzetništva.

Jedan od ključnih problema koji utiče na razvoj ove vrste preduzetništva u Republici Srbiji je i nedovoljna zainteresovanost investitora za ulaganje u ovu vrstu poslovanja, pre svega zbog: nedovoljne atraktivnosti (ne može se očekivati visok prinos na ulaganje, a država ne stimuliše ulaganje u ovaj sektor poreskim olakšicama), ili bilo koje druge mere i mogući problemi (pogrešne ili zakasnele odluke) zbog demokratskog odlučivanja (gde se odluke ne donose na osnovu vlasništva). Čak i kada socijalni preduzetnici obezbede skroman početni kapital, vrlo često imaju problema sa pronalaženjem i opremanjem poslovnog prostora, nabavkom opreme, obezbeđivanjem sirovina i sl. [9].

Modaliteti finansiranja socijalnih preduzeća

Socijalna preduzeća su prinuđena da se oslanjaju na sopstvene izvore finansiranja zbog ograničene dostupnosti finansijskih sredstava, nerazvijenog tržišta kapitala i veoma nepovoljnih uslova kreditiranja preduzetnika od strane banaka. Ovaj problem se može delimično rešiti ponudom mnogo više podsticajnih sredstava za socijalne preduzetnike iz državnih fondova ili sredstava lokalne zajednice [9]. Prema do sada sprovedenim istraživanjima veoma značajan podsticaj za osnivanje socijalnih preduzeća je dostupnost resursa, pre svega finansijskih, kako u svetu tako i u Srbiji [19] [5]. Socijalna preduzeća često nastaju u siromašnijim zajednicama ili u segmentima društva u kojima privatni izvori finansiranja nisu dovoljni. Od ključnog značaja za finansiranje je i faza njihovog razvoja: pokretanje, konsolidacija ili rast/skaliranje. Najteže je obezbediti odgovarajuća finansijska sredstva za pokretanje biznisa (start-up). Shodno navedenom, važno je imati na raspolaganju „meko“ finansiranje da bi se prevazišao ovaj nedostatak. Obično ovo uključuje grantove i subvencije u ranim fazama pokretanja, uključujući poslovno planiranje, studije izvodljivosti i subvencije tokom prvog perioda do kraja (18 meseci).

Prema istraživanju koje je sprovedeno od strane Smart kolektiva [8] kada su u pitanju izvori finansiranja u 2016. godini 65% socijalnih preduzeća koristilo je bespovratna sredstva iz javnog sektora, 55% bespovratna sredstva stranih donatora i fondacija, 52.5% sredstva domaćih donatora i fondacija, 37.5% donacije od kompanija. Prihode od članarina imalo je 25% socijalnih preduzeća, prihode od prodaje proizvoda i usluga njih 85%, dok je 15% imalo prihode od pružanja socijalnih usluga.

Za razliku od većine razvijenih zemalja, gde preduzetnici dobijaju bespovratna sredstva od države za osnivanje socijalnih preduzeća, u Republici Srbiji još uvek gotovo da nema izdvojenih podsticaja za osnivanje socijalnih preduzeća [19]. Takođe zbog nedovoljnog razumevanja njihove misije, nedovoljnog poznavanja načina funkcionisanja novih socijalnih preduzeća i izloženosti rizicima visokog stepena u njihovom poslovanju, te njihove neprofitne usmerenosti, banke ih svrstavaju u visokorizične investicije [25]. Takođe, ne postoje mnogi od novijih i alternativnih instrumenata finansiranja i kao i odgovarajuća zakonska i institucionalna osnova za njihov razvoj. Shodno tome, potrebno je kreiranje različitih vrsta fondova koji bi pružili podršku njihovom osnivanju, rastu i razvoju (bespovratna sredstva, garantni fondovi, grantovi, povoljniji uslovi kreditiranja, razne subvencije i poreske olakšice). Razlikuju se u odnosu na konvencionalna profitna preduzeća u načinu raspodele dobiti koja se usmerava u korist lokalne zajednice i „ne zavise samo od donacija i subvencija već se trude da poslovanjem obezbijede sopstvenu održivost (održivost svojih servisa)” [11]. Ukoliko bi se više podsticali i koristili novi modaliteti finansiranja došlo bi do povećanja stope rasta i uspešnosti preduzetništva, samim tim i rasta lokalnih i nacionalnih ekonomija zemalja u regionu.

Banke i druge finansijske institucije

Banke uglavnom odobravaju kredite socijalnim preduzećima pod istim uslovima kao i drugim privrednim subjektima. Neke od njih imaju razvijene posebne programe kojima podstiču ovu vrstu preduzetništva i specijalizovanim kadrovima koji daju podršku socijalnim poduzećima i drugim organizacijama u okviru socijalne ekonomije. Socijalna preduzeća su izložena dodatnim preprekama zbog toga što banke nisu upoznate sa pravnim oblicima socijalnih preduzeća i načinom njihovog rada. U praksi ne postoje potpuno stabilni uslovi privređivanja, u svakoj državi i šire se stalno menjaju u većoj ili manjoj meri [18]. Shodno tome, zbog izloženosti rizicima u poslovanju, ključni problem finansiranja socijalnih preduzeća, posebno ukoliko se radi o preduzeću u start-up fazi poslovanja, jeste obezbeđenje garancije. U mnogim zemljama ovaj problem se rešava uvođenjem garantnih fondova koji nastaju kombinacijom privatnih i/ili javnih inicijativa uz direktno ili indirektno uključivanje socijalnih preduzetnika u vlasništvo i upravljanje fondom. Kreditno-garantni fondovi smanjuju tržišne nedostateke u kreditiranju malih i srednjih preduzeća (u ovom slučaju socijalnih preduzeća) i obezbeđuju pristup kreditima za aplikante čiji zahtevi za dobijanje kredita bi od strane banaka bili odbijeni, kao i pristup boljim kreditnim uslovima [1]. Bolji kreditni uslovi se odnose na povoljnije uslove u korist dužnika u pogledu nižeg nivoa kamatnih stopa u odnosu na prosečne kamatne stope na tržištu, duže periode otplate, mogućnosti refinansiranja kredita, odobravanje grejs (grace) perioda u otplati i dr.

Za potrebe finansiranja socijalnog preduzetništva mogu se koristiti različiti oblici kredita kao što su konvertibilni krediti, oprostivi krediti, garancije i sl. Konvertibilni krediti su sporazumi prema kojima preduzeće pozajmljuje sredstva od banke ili drugog investitora pri čemu sklapa ugovor sa bankom o konverziji duga u vlasnički kapital u zamenu za otplatu kredita. Može biti bolja opcija od emisije akcija ili obveznica, ukoliko se smatra da će vrednost vlasničkog kapitala preduzeća ostvariti rast u budućnosti. Garancija, ili stendbaj akreditiv predstavlja finansijski instrument kojim investitori osiguravaju svoj uticaj tako što se nalaze u funkciji garanta po odobrenom kreditu, za bilo kakve gubitke. Ovaj način značajno olakšava dobijanje kredita koji, bez date garancije, ne bi bili dostupni ovim preduzećima. Oprostivi krediti se po formi nalaze između kredita i granta, pri čemu investitor „oprašta“ zajam ako su ispunjeni uslovi previđeni ugovorom, na primer dostizanje određenog nivoa uticajnosti preduzeća u društvu.

U srpskom bankarskom sistemu su dominantne poznate međunarodne banke koje spadaju u konzervativne i nesklone riziku. Prema izveštaju Vlade, glavni razvojni problemi malih i srednjih preduzeća su: nepovoljni uslovi finansiranja, neodgovarajući vid i obim finansijske podrške, skupi krediti, kratki rokovi kreditiranja, kao i nerazvijenost mikrokreditnih institucija, kao i drugih finansijskih instrumenta koji služe stvarnim finansijskim potrebama preduzeća u Srbiji.

Neke banke kao što su Erste banka i Unicredit banka su dobro orijentisane na potrebe socijalnih preduzeća, ali ni kod njih ne postoji precizna granica između socijalno odgovorne i poslovne banke.

Etičke banke su jedan od važnijih subjekata socijalne ekonomije. Nastale su kao reakcija na siromaštvo društva i činjenicu da su velikom broju pojedinaca nedostupna finansijska sredstva koja banke nude po tržišnim uslovima. Za razliku od komercijalnih banaka, etičke banke su u formi kooperative, najvećim delom u vlasništvu zadrugara odnosno njenih članova, i u skladu sa tim podstiču razvoj socijalne ekonomije, preduzetništva i lokalne zajednice. Osnivaju se i deluju u formi kooperative, u skladu sa njenom misijom na nacionalnom nivou. Teže većem broju klijenata i većem kapitalu, ostvareni profit dele akcionarima, manji deo dok se veći deo profita reinvestira u razvoj njene delatnosti. Među poznatije etičke banke se ubrajaju: brazilska Banco Palmas osnovana 1998. godine u Palmeirasu, koja malim lokalnim proizvođačima i mikropreduzetnicima odobrava kredite po stopi od 0,5-3% i ima više stotina filijala širom Brazila; U Evropi po modelu etičkog bankarstva posluju italijanska banka Etica i holandska banka Triodos, koji poseduje filijale i u drugim evropskim zemljama. U našem regionu je u procesu osnivanja prva etička banka u Hrvatskoj (Zadruga za etičko finansiranje) sa preko 500 malih osnivača, koja finansira svoje članove po cenama znatno nižim u odnosu na poslovne banke finansijske institucije.

Mikrofinansiranje u Srbiji je još uvek u inferiornom položaju u odnosu na ostali sektor finansijskih usluga. Po zakonu se sprovodi indirektno preko konvencionalnih banaka, a ne direktno sa korisnicima sredstava (klijentima), što povećava troškove i broj transakcija – oko polovine prihoda mikrokreditnih institucija koji im pripada po osnovu kamata dobijaju posredničke banke. Od ovakvih partnerstava sa mikrofinansijskim institucijama banke mogu imati koristi jer dolaze do novih segmenata klijenata, povećavaju unakrsnu prodaju proizvoda i usluga, ostvaruju benefite kroz korporativnu društvenu odgovornost i dr. [22]. Investiranje u pozitivan društveni uticaj je koncept koji je novijeg datuma, omogućava širi spektar podrške i izgradnje odnosa u poslovanju i ne zasniva se samo na obezbeđivanju finansiranja. U skladu sa tim, mikrofinansiranje postaje „mejstrim“, ukršta se i usklađuje sa investiranjem u rast društvenog uticaja kroz zajedničke društvene interese [14].

Mikrofinansiranje ima posebno bitnu namenu za finansiranje siromašnijih preduzetnika koji nemaju dovoljnu kreditnu sposobnost da bi se mogli zadužiti kod banaka po tržišnim uslovima zato su prinuđeni da se oslanjaju na alternativne načine kreditiranja, poput mikrofinansiranja, kako bi rešili problem sa finansiranjem. Prema rezultatima istraživanja USAID, tražnja za mikrofinansijskom podrškom i sredstvima znatno prevazilazi njihovu trenutno raspoloživu ponudu. Uzimajući u obzir postojeći model mikrofinansiranja u Srbiji, procenjuje se rast tražnje za mikrokreditima sa 55% na 63% do 2017. godine. Takođe se očekuje da bi uspostavljanje odgovarajuće zakonske regulative o mikrofinansiranju doprineo smanjenju ovog jaza [1]. Mikrofinansiranje se sprovodi u najvećem obimu kroz odobravanje mikrokredita, u EU u iznosu do 25.000 evra, dok se u Srbiji prosečan iznos kreće od 1.200 do 1.500 evra. U periodu od 2011-2016. malim i srednjim preduzećima u Srbiji odobreno je oko 32.000 mikrokredita (prema podacima PKS), najviše sektorima proizvodnje, poljoprivrede i usluga. Preko 55% ovih kredita su koristile žene preduzetnice. Njihov prosečni iznos je bio 1409 evra, sa rokom otplate do 22 meseca. Zahvaljujući ovim kreditima otvoreno je oko 53.000 novih radnih mesta. [22]. Ključna prepreka u razvoju mikrofinansiranja u Srbiji jeste nepostojanje zakona o nebankarskim finansijskim institucijama. Postojeći zakon omogućava isključivo bankama bavljenje poslovima kreditiranja. Mikrofinansiranjem se bave Erste Banka i Opportunity Bank kao i nebankarska institucija Agroinvest. Usvajanje zakona o nebankarskim finansijskim institucijama pospešilo bi razvoj mikro, malih i srednjih preduzeća i stvorili bi se uslovi u privredi Srbije da kroz mikrokredite investira oko 870 miliona evra, što bi u periodu od četiri godine omogućilo više od 100.000 radnih mesta. Banke u Srbiji, zbog ranije u radu navedenih razloga, ne prepoznaju kao potencijalne klijente start-up, socijalna, mikro i mala preduzeća i teže prilagođavaju svoju ponudu proizvoda i usluga ovom segmentu privrede [8].

Kreditne unije su finansijske institucije u formi zadruga, koje se osnivaju od strane njenih članova, „neprofitne štedne institucije koje odobravaju personalne kredite“ [6] zaposlenim članovima. Odobravaju kredite i pružaju druge finansijske usluge po povoljnijim uslovima od banaka u cilju podsticanja razvoja lokalne zajednice.

Preko 57.000 kreditnih unija posluje u 105 zemalja širom sveta. Pružanjem finansijskih usluga daju mogućnost preduzetnicima i podstiču ih da pokrenu nove poslove, star-up preduzeća i druge oblike socijalnih subjekata u cilju rešavanja socijalnih potreba društva. Trenutno pomažu 217 miliona članova, mnogi od njih se oslanjaju na niske prihode i/ili finansijski isključeni — da stvore mogućnosti kao što su pokretanje malih preduzeća, izgradnja porodičnih domova i obrazovanje svoje dece [4]. Ova vrsta finansijske institucije je najprisutnija na tržištu SAD i razvijenih evropskih zemalja.

Jedna od najvećih i najpoznatijih kreditnih unija u SAD je Navy Federal Credit Union. Njeni članovi su aktivni vojnici ili rezervisti, civili zaposleni u američkim oružanim snagama ili njihovi bliži srodnici. Takođe, NASA Federal Credit Union, učlanjuje zaposlene NASA-e i njihove porodice, kao i članove naučnih institucija i organizacija.

Slično kreditnim unijama, postoje i finansijske organizacije pod nazivom inicijative za finansiranje razvoja zajednice, koje se bave kreditiranjem i pružanjem finansijskih usluga u svrhu podrške razvoju lokalnih zajednica koje imaju poteškoća u obezbeđivanju finansijskih sredstava za svoj rad. One su inspirisane američkim iskustvima tzv. komunalnih banaka (community banks) koje se finansiraju sredstvima iz različitih vladinih programa (strukturirani kao NGOs) i obično se finansiraju centralno kroz različite vladine programe. U Velikoj Britaniji plasiraju sredstva uglavnom u kredite mikro preduzećima, malim preduzećima i društvenim preduzećima (<http://www.cdfa.org.uk/>). U Velikoj Britaniji je državno finansiranje glavni izvor finansiranja Community development financial institutions (CDFI), skoro 100 miliona evra je prikupljeno od strane privatnih investitora, na osnovu poreskih olakšica na ulaganja u zajednicu (Community Investment Tax Relief CITR) kojima se umanjuje poreska obaveza investitora za 5% na sredstva uložena u akreditovane finansijske instrumente CDFI, na rok od 5 godina.

Finansiranje iz fondova EU i sredstva iz donacija

Najznačajniji inostrani izvori finansiranja socijalnih preduzeća su razvojne organizacije odnosno namenski fondovi. Ove institucije najčešće ulažu u poslovne ideje koje su u skadu sa strateškim razvojem pojedinih sektora nacionalne ekonomije kao što je poljoprivreda, energetski sektor, zaštita životne sredine i sl. One nude povoljnije uslove kreditiranja, niže kamatne stope i duže rokove otplate kredita u velikim (ne retko milionskim) iznosima, ili bespovratno finansiranje, putem grantova, u manjim iznosima [12]. Odobravanje pristupanja Srbije EU je omogućilo veću dostupnost sredstava iz različitih fondova za finansiranje socijalne ekonomije i preduzetništva. U najznačajnije spadaju:

- *Instrumenti za pretpristupnu pomoć* (Instruments for Pre-Accession – IPA) koji se fokusira na oblasti podrške u domenu tranzicionih procesa i izgradnje institucija, regionalnog i ruralnog razvoja, prekogranične saradnje, razvoja ljudskih resursa i dr. Finansijska podrška EU putem ovog instrumenta iznosila je oko 198 miliona evra za 2010., 202 miliona evra za 2011., 202 miliona evra za 2012. i 215 miliona evra za 2013. god. [22].
- *Evropska investiciona banka* (European Investment Bank - EIB) je banka posredstvom koje EU usmerava dugoročne kredite prema sledećim prioritetima: kohezija i konvergencija; podrška malim i srednjim preduzećima; održivost životne sredine; implementacija inicijative za inovacije 2010.; razvoj transevropskih mreža u transportu i energetici; i održiva konkurentna i sigurna energetika. Deo njihovog programa podrške uključuje (zajedno sa Evropskom komisijom) mikro i srednja preduzeća, posebno finansijsku podršku, za start-up, tehnologije i inovacije, mikrokredite, itd. EIB deluje na Zapadnom Balkanu, posebno kroz Investicioni okvir za Zapadni Balkan [20].
- *Evropska banka za obnovu i razvoj* (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD) je prvenstveno fokusirana na finansiranje privatnog sektora, kao i socijalnih preduzeća. Ima za cilj razvoj tranzicije ka otvorenoj tržišnoj ekonomiji.
- *Razvojna banka Saveta Evrope* (Council of Europe Development Bank – CEB) odobrava kredite državama članicama EU za društvenu integraciju, ekološke i infrastrukturne projekte, podršku socijalne infrastrukture za brigu o starima i dr.
- *Program Napredak* (Progress) – se sprovodi kroz pet tema: zapošljavanje; socijalna inkluzija i zaštita, uslovi rada, antidiskriminacija i rodna ravnopravnost. Pogodan je za neprofitna i društvena preduzeća, otvoren je za zemlje kandidate i Srbija već ima veoma dobre rezultate u korišćenju ovog programa [20].
- Program *Doživotno učenje* (Lifelong learning) – uključuje projekte Komenskog (Comenius) za škole, Erasmus i Tempus projekte (Erasmus, Erasmus Mundus za master programe) za visoko obrazovanje, Leonardo da Vinči za stručnu obuku i Grundtvig za obrazovanje odraslih. Projekti se realizuju kroz partnerstva između nekoliko zemalja i uključuju saradnju, mreže, razmenu informacija i obuku. Ovaj

---

program je u prethodnom periodu dao značajne rezultate i pokazao se kao važan izvor finansiranja socijalnih preduzeća, posebno projekti stručne obuke u okviru programa Leonardo da Vinči. Ovi programi su dali dobre rezultate u razvoju niza usluga obrazovanja i obuke, kao što je slovenačka poslovna škola koja je preko programa Leonardo uspela da razvije kurs obuke za socijalne preduzetnike.

- *Okvirni program za konkurentnost i inovacije* (Competitiveness and Innovation Framework programme CIP) je predviđen za razvoj inovacija u preduzećima, informacione tehnologije i energetiku. Realizuje se kroz tri podprograma: preduzetništvo i inovacije (uključujući pristup finansijama, inovacije i kulturu preduzetništva); IKT podrška; i održivi razvoj u oblasti energetike. Projekti bi trebalo da uključe nekoliko partnerskih zemalja, a socijalna preduzeća se mogu prijaviti, iako se čini da je jak naglasak na nauci i tehnologiji, a ne na širim konceptualizacijama inovacija. Srbija već učestvuje u Programu za preduzetništvo i inovacije (EIP), kao i u Programu podrške politici IKT (ICT-PSP) [20].
- *Evropski fond za regionalni razvoj* (European Regional Development Fund ERDF) je veliki fond koji ima za cilj unapređenje preduzetništva, inovativnosti i konkurentnosti MSP i smanjenje regionalnih razlika. Namenjen je i socijalnim preduzećima, ali za sada su sredstva ovog fonda dostupna samo zemljama EU ne i zemljama pristupnicama.
- *Fond za ruralni razvoj* (The Rural Development Fund) je osmišljen za potrebe poboljšanja konkurentnosti u domenu poljoprivrede, šumarstva, ruralne privrede, poboljšanje životne sredine i sl. Deo programa pod nazivom LEADER obezbeđuje male grantove farmerima i ruralnim preduzećima kao i ruralnim socijalnim preduzećima.
- *Evropski socijalni fond* (The European Social Fund ESF) spada u poznatije fondove. Finansira socijalnu ekonomiju i fokusiran je na razvoj kvalifikovane i prilagodljive radne snage. Za sada sredstva ovog fonda nisu dostupna zemljama kandidatima. Ovaj fond podržava inicijative i inovativne projekte koji imaju za cilj borbu protiv diskriminacije i nepovoljnog položaja radnika na tržištu rada, uključujući i „inkluzivno preduzetništvo“.

Broj inostranih donatora se smanjuje poslednjih godina, mada su očekivanja da će neki od preostalih poput USAID-a, Nemačke razvojne agencije (GIZ), Fondacije Heinrich Boll Foundation, Agencije Ujedinjenih Nacija i dr. nastaviti sa podrškom socijalnoj ekonomiji sa ciljem održivosti organizacija civilnog društva, povećanja zaposlenosti i razvoja socijalnih usluga za različite marginalizovane grupe i druge društvene grupe [8].

Značajna finansijska sredstva se kroz razne programe podrške prikupljaju od strane banaka, fondacija i drugih organizacija civilnog društva. Na primer, Erste banka pruža edukativnu, finansijsku i mentorsku podršku startup i socijalnim preduzećima kroz program Korak po korak sa ciljem njihovog ekonomskog i socijalnog jačanja. Cilj ovog programa je podrška razvoju lokalne zajednice, socijalne i ekonomske ravnopravnosti i inkluziji kroz nova radna mesta, dostupnije finansiranje socijalnih preduzeća i poboljšanje finansijske stabilnosti 25.000 sa ispodprosečnim prihodima [8]. Slično tome, UniCredit Banka i UniCredit Fondacija kroz program Ideja za bolje sutra obezbeđuju bespovratna sredstva za socijalna preduzeća u rasponu od 5.000 do 8.000 evra. Takođe dobijaju podršku u domenu razvoja plana poslovanja, promovisanja i upravljanja putem obuke, predavanja, mentorstva i umrežavanja.

Delta Fondacija je u okviru programa Zasad za budućnost, obezbedila finansijska sredstva, edukaciju i tržište za 17 socijalnih preduzeća, u poslednje dve godine je u ovaj sektor uložila bespovratna sredstva (u rasponu od 2.000 do 15.000 evra), u iznosu od 198.550 evra.

Lokalne organizacije civilnog društva i fondacije, kao što su Smart kolektiva i Fondacija Ana i Vlade Divac, koje su orijentisane na podršku i razvoj socijalnog preduzetništva i izgradnju mreža donatora, kompanija i investitora, dale su značajan doprinos u razvoju ovog sektora društva.

Alternativni oblici finansiranja socijalnog preduzetništva

Poslovni anđeli su uspešni ljudi iz sveta biznisa koji finansiraju visokorizične start-up projekte, na taj način postaju suvlasnici preduzeća i učestvuju u daljem upravljanju razvojem preduzeća. To mogu činiti u raznim fazama razvoja preduzeća ili projekta. Na osnovu bogatog poslovnog iskustva savetuju mlade preduzetnike i pomažu budući rast i razvoj preduzeća kroz tzv. „pametno finansiranje“, kroz ekspertize, veštine i poslovne kontakte. Ovaj model investiranja je veoma pogodan izvor finansiranja za preduzeća koja nemaju odgovarajuću kreditnu sposobnost i ne ispunjavaju uslove za dobijanje kredita ili drugih načina finansiranja. Svoja ulaganja najčešće vraćaju kroz manjinsko česće u vlasništvu preduzeća [12].

U Srbiji je 2009. godine uspostavljena Mreža srpskih poslovnih anđela, sa web portalom za povezivanje preduzeća sa investitorima. Ovaj način organizacije i promovisanja na internetu su dali dobre rezultate u svetu investicija u socijalnu ekonomiju i preduzetništvo.

Kraufunding (eng. CrowdFunding) u prevodu „masovno finansiranje“ - spada u najnovije načine finansiranja profitnih i neprofitnih inicijativa u svijetu. To je alternativni način prikupljanja finansijskih sredstava koji se sprovodi putem javnog predstavljanja projekata, najčešće u početnoj fazi razvoja, u koje zainteresovani pojedinci ulažu novac. Investiranje u ove vrste projekata se najčešće vrši iz altruističkih razloga ili zbog ostvarenja profita a na osnovu javne direktne interakcije sa nosiocem projekta i procene kvaliteta projekta. "Obuhvata crowdfunding, reward crowdfunding ili crowdfunding u užem smislu, crowdlending i equity crowdfunding, odnosno crowdinvesting" [4]. Spada u idealne modalitete finansiranja umetničkih projekata za koje konvencionalni investitori nemaju interes. To su najčešće umetnički projekti u oblasti kreativne industrije poput muzike i dizajna. Prema Crowdpert izveštajima, putem kraufundinga se se u svetu godišnje prikupi preko 5 mlrd dolara, pri čemu ovaj način finansiranja beleži visoke stope rasta iz godine u godinu. U Hrvatskoj je u toku prethodne godine prikupljeno oko 705.000 EUR [12]. U najpoznatije kraufunding platforme spadaju: Gofundme, Kickstarter i Indiegogo.

Socijalne obveznice (Social Impact Bonds) predstavljaju finansijsku inovaciju, sporazum između investitora, države i socijalnog preduzeća. Investitor ulaže sredstva u socijalno preduzeće na osnovu problema u društvu. Kada preduzeće uspešno reši ovaj problem, time štedeći novac državi, država investitoru isplaćuje uložena sredstva. Ova shema smanjuje izloženost poreskih obveznika potencijalnim gubicima i prebacuje rizike sa njih na investitora, što je za poreske obveznike prihvatljivo sa političkog aspekta [8]. Ovaj aranžman između države, investitora i socijalnog preduzeća organizuje posrednik, kao i objektivno treće lice za valorizaciju rezultata preduzeća. Ovi aranžmani spadaju u visokorizične investicije. Prvi put su realizovani od strane grada Londona 2010. godine, nedavno su počeli da se koriste i u drugim razvijenim zemljama, poput Nemačke, Belgije i Holandije.

Hibridno finansiranje je još jedna vrsta finansijske inovacije koja podrazumeva složenije finansijske aranžmane od onih koji su socijalnim preduzećima neophodni ili razumljivi.. Podrazumeva finansijski aranžman koji objedinjuje bespovratna sredstva, pozajmljena i/ili sopstvena sredstva. Radi se o složenom aranžmanu sastavljenom iz niza sporazuma, o kombinaciji jedne ili više poslovnih ili organizacija trećeg sektora u fleksibilnu strukturu koja preduzetnicima omogućava realizaciju sinergije širokog spektra aktivnosti koja se ne može ostvariti samostalno od strane jednog subjekta ili primenom jednog instrumenta. Fokusirana je na kombinaciji profita za investitora i ostvarenju društvene misije i ciljeva za za socijalno preduzeće [10].

Finansiranje prvog gubitka spada u misiju nekih fondacija da „investiranjem u prvi gubitak“ učine atraktivnijim buduće investicije investitora koji ulažu u socijalna preduzeća. To podrazumeva da ukoliko preduzeće ostvari gubitak u poslovanju, fondacija će iz sopstvenih sredstava pokriti gubitak pre drugih investitora. Na ovaj način se smanjuje izloženost riziku od gubitka za potencijalne institucionalne investitore, fondove, banke ili korporacije koje investiraju u subjekte socijalne ekonomije.

Mezanin finansiranje je način finansiranja koji omogućava zaštitu poverioca od izloženosti riziku gubitka po osnovu odobrenih kredita ili druge vrste duga.

Koristi se u situacijama kada banke ne žele da odobre kredit preduzeću jer ga smatraju previše rizičnim u uslovima njegove prezaduženosti ili usled drugih razloga. Ukoliko preduzeće nije u mogućnosti da otplaćuje dug, on može biti konvertovan u udeo u vlasništvu dužnika. Uobičajeni Mezzanine-investitori su banke, privatni investitori, joint-ventures, Mezzanine fondovi i dr. Mezzanine-finansiranje je ulaganje od strane investitora „svežih“ finansijskih sredstava sa ciljem da se poboljša njegova finansijska struktura a da preduzeće ne gubi moć odlučivanja pri čemu investitor ima pravo da obavlja opsežne kontrole poslovanja preduzeća. Ovaj način finansiranja omogućava eventualno povećanje „slobodnog prostora“ za dobijanje kredita, jer se za mezzanine kapital, uglavnom ne garantuje imovinom preduzeća. Stoga se ona može koristiti kao kolateral za uobičajeno zaduživanje kod banaka [16]. Zbog nedostatka finansijskih sredstava za potrebe kreditiranja ovaj model finansiranja beleži visoke stope rasta, oko 65 mezzanine fondova nastoji da privuče oko \$27,1 mlrd za potrebe investiranja.

Filantropija spada u konvencionalne izvore finansiranja socijalno orijentisanih organizacija. Individualna filantropija označava pojedinačne akcije ili izdvajanja pojedinaca za opšte dobro, dok korporativna predstavlja izdvajanja od strane privatnog sektora – kompanija u iste svrhe. Filantropija je dugo vremena bila univerzalni termin za izdvajanja za zajednicu, sada je dobila mnogo šire značenje i danas označava delovanje za opšte dobro kojim se rešavaju uzroci socijalnih problema. Pojavljuje se kao sastavni deo aktivnosti organizacija civilnog društva, neprofitnih organizacija ili vladinih institucija, koje izdvajaju finansijske podsticaje za potrebe rešavanja specifičnih problema u društvu. Često se javlja u vidu neplanirane solidarnosti u vidu pomoći komšiji, nepoznatoj osobi, spontane donacije, uključivanja u socijalne pokrete, preko volontiranja, do donacija u novcu, robi ili uslugama [24]. Socijalni filantropi dodeljuju grantove i smatraju ih investicijama u zajednicu [12].

Lokalne valute - U svetu postoji oko 1.900 zajednica koje imaju sopstvenu valutu. Među najpoznatijim je regionalna valuta Chiemgauer – koja se koristi u Bavarskoj (u regiji oko jezera Chiemsee). Ova valuta je rezultat školskog projekta prof. Kristijana Gelerija i njegovih učenika koji su 2003. godine izdali ovu valutu, koja je prihvaćena od strane lokalne zajednice i ima preko 3.300 članova, 520 preduzeća i 270 udruženja. U opticaju je oko 1 miliona evra. Koristi se kao sredstvo plaćanja za hranu i sredstva široke potrošnje i usluge [11].

U Kanadi je 1982. osnovan Local Exchange Trading System (LETS) sistem koji koristi specijalne valute u područjima velike nezaposlenosti. To je sistem razmene proizvoda i usluga bez upotrebe službenog sredstva plaćanja (nacionalne novčane jedinice). Ima za cilj pokretanje ekonomija, posebno malih i mikro preduzeća i zanata u lokalnim zajednicama u kojima nema dovoljno novca koji je dostupan siromašnijim građanima [7]. LETS uspostavlja trgovačku mrežu za ljude u određenoj zajednici koji će koristiti internu valutu pored konvencionalnog novca za međusobnu trgovinu. Korisnici upravljaju sopstvenom „novčanom masom“ kao načinom merenja relativne vrednosti prodatih ili kupljenih dobara ili usluga. Ova lokalna valuta ne može da napusti zajednicu i stoga nastavlja da cirkuliše unutra [21].

Državne institucije u funkciji finansiranja socijalnog preduzetništva

Finansijski okvir koji treba da podrži razvoj socijalnih preduzeća u Srbiji je posmatrano sa više važnih aspekata nedovoljno razvijen. Ne postoji koordinacija između državnih institucija koje se bave sektorom socijalnog preduzetništva, niti jedinstveni državni organ koji bi mogao da radi na obezbeđenju koordinacije i inicijative u pogledu razvoja pravnog i finansijskog okruženja za socijalna preduzeća. Javni sektor posredstvom Budžetskog fonda, Javnih radova, Nacionalne službe za zapošljavanje, Fond prihoda od igara na sreću, Fonda za razvoj, Fonda za socijalne inovacije i Fonda za inovacionu delatnost omogućava finansiranje socijalnih preduzeća kroz različite programe programa i institucije. Problem ovog načina finansiranja je u nedovoljnoj transparentnosti i neefikasnosti. Predstavlja ogroman potencijal koji se može iskoristiti na bolji i efikasniji način.

Budžetski fond prikuplja deo finansijskih sredstava po osnovu kažnjavanja poslodavaca koji ne poštuju obavezu zapošljavanja određenog broja osoba sa invaliditetom. Prema izveštaju LEED-a [20] ovaj fond je na taj način prikupio oko 35 miliona evra, koji se mogu koristiti na različite načine za programe podršku zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa invaliditetom: prioriteta su preduzeća za invalide – refundacija njihovih zarada i unapređenje procesa rada. Sredstva se raspodeljuju prema pozivima za dostavljanje predloga za pomoć nezaposlenim licima sa invaliditetom, poboljšanje uslova rada, modifikacije radnog mesta itd. Raspodela sredstava se vrši direktnim finansiranjem ili transferom posredstvom Nacionalne službe za zapošljavanje. Sredstva iz ovog fonda bi se mogla koristiti za nove i inovativne načine za unapređenje rada osnovanih preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju, ili da se istraže drugi inovativni načini zapošljavanja i rehabilitacije osoba sa invaliditetom.

Program javnih radova spada u mere tržišta rada koje subvencionišu poslodavce koji zapošljavaju na kraći rok nezaposlene, ugrožene ljude. Javne konkurse za zapošljavanje objavljuje Nacionalna služba za zapošljavanje u cilju obavljanja društvenih, humanitarnih, kulturnih i drugih delatnosti, održavanja i sanacije javne infrastrukture i održavanja i zaštite životne sredine i prirode. Približno 6000 ljudi je učestvovalo u javnim radovima u 2011. Javni radovi (sa finansiranjem obično šest meseci) predstavljaju priliku za socijalno preduzeće da dobije finansijska sredstva za radnu integraciju [20].

Fond prihoda od igara na sreću spada u veoma važan izvor finansiranja za socijalno preduzetništvo jer je to „tržište koje raste“ (na primer u Srbiji je za 2008. godinu ostvaren rast prihoda od igara na sreću za 10% u odnosu na prethodnu godinu i iznosio je 50 miliona evra). Prikupljanje sredstava za socijalne projekte vrši Državna lutrija Srbije na osnovu Zakona o igrama na sreću. Sredstva prikupljena na taj način se koriste za finansiranje osoba sa invaliditetom, omladine i sporta, socijalne zaštite, retkih bolesti, Crvenog krsta i dr. U upravljanju prikupljenim sredstvima primenjuje se model neprofitne organizacije Balkanski fond za lokalne inicijative – BCIF. Ovaj model obezbeđuje transparentnu raspodelu finansijskih sredstava jer se vrši putem otvorenih poziva za podnošenje predloga projekata – na poslednjem objavljenom javnom pozivu (za program Dobrota) na devet projekata administrirano je oko 3,3 miliona dinara (28.000 evra). Ovo se takođe oslanja na lekcije i prakse Fonda za socijalne inovacije [20].

Postoje različiti modeli lutrije [12] za generisanje i distribuciju sredstava u društvene svrhe – jedna tipologija se zasniva na tome ko odlučuje o tome kako se sredstva raspodeljuju: država raspoređuje, distribucija od strane drugog subjekta (uključujući neprofitne organizacije), od strane operatera lutrije, a distribucija određena zakonom. Izdavanje su promenljiva i vrše se u različitim proporcijama (na primer, u Češkoj od 6 - 20% profita; u Velikoj Britaniji je 28%; u Irskoj 32%).

Fond za razvoj je glavni izvor državnih kredita za preduzeća i nova preduzeća, uključujući male preduzetnike i zanatske radnje. Pored sopstvenih sredstava koja funkcionišu u okviru budžetskih ograničenja, ona takođe deluje kao kanal za sredstva iz pojedinih ministarstava; i radi sa Nacionalnom agencijom za regionalni razvoj i regionalnim razvojnim agencijama koje podržavaju start-up. Obezbeđuje kredit u nizu perioda po atraktivnim kamatnim stopama; takođe podržava manje razvijena područja kroz na primer kredite za nezaposlene i mikrokredite. Socijalna preduzeća se takođe mogu prijaviti za ove programe.

Fond za socijalne inovacije je zasnovan na međunarodnoj praksi i daje širok spektar mogućnosti i od ključnog je značaja za razvoj ove oblasti društva. Fond je osnovan 2003 god., zajedničkim finansiranjem donatora i budžeta Republike Srbije. Sredstvima Fonda je prema podacima iz 2013. godine podržano sa 7 miliona evra oko 300 projekata u preko 100 opština. Finansiranje se vrši putem tendera sa ciljem da se podstakne reforma socijalnih usluga, smanjenje nepovoljnosti i proširenje izbora za korisnike sredstava Fonda kao i razvoj održivih socijalnih usluga koje finansiraju opštine. Ovaj Fond je dao određene smernice za funkcionisanje Fonda igara na sreću, ali i za kreiranje novog Fonda za socijalno uključivanje kao nacionalne verzije Evropskog socijalnog fonda.

Zaključak i preporuke

Uopšteno govoreći, bankarski sistem za MSP (uključujući socijalna preduzeća) je konzervativan i nesklon riziku. Pored toga, mikrofinansiranje, koje je toliko važno za pružanje pomoći ugroženima, ozbiljno je ograničeno i previše regulisano međunarodnim standardima, zbog prevelike zavisnosti od banaka. Slično tome, kreditne unije, finansijske zadruge zasnovane na članovima, nisu dozvoljene u Srbiji. S druge strane, budžetski fond, javni radovi i fond igara na sreću su važni u obezbeđivanju komplementarnih izvora finansiranja banaka; i može postojati prostor za poboljšanje pristupa, orijentacije i obima ovih resursa. Pristupanje EU će sa sobom doneti i različite programe EU koji će donekle kompenzovati pad podrške međunarodnih donatora. Ali ne postoji zamena za sveobuhvatni okvir koji podržava finansijske potrebe socijalnih preduzetnika tokom pokretanja, razvoja i rasta njihovih društvenih preduzeća.

Preporuke za razvoj povoljnijeg okruženja za razvoj finansiranja socijalnog preduzetništva:

- Razviti veći broj finansijskih instrumenata za finansiranje socijalnih preduzeća posebno u ranoj, start –up fazi razvoja koja predstavlja osnovni problem sa kojim se ona suočavaju na početku poslovanja. Za razvoj njihovih preduzetničkih ideja omogućiti pristup većem broju grantova i povoljnim mikro kreditima od strane javnog sektora, kompanija, donatora i Evropske komisije.
- Unaprediti zakonsku regulativu o finansijskim institucijama – raditi na izmenama aktuelnih zakona i kreiranju novog zakona koji će omogućiti mikrofinansiranje i druge povoljnije alternativne izvore finansiranja socijalnih preduzeća (8).
- Unaprediti transparentnosti finansiranja iz javnih fondova, podizanje svesti javnosti o njihovom značaju za razvoj društva, uvođenje novih mehanizama poput subvencija, javnih nabavki, poreskih olakšica i sl.
- Na osnovu, u radu navedene, dobre prakse evropskih i drugih razvijenih zemalja, u skladu sa potrebama domaćih socijalnih preduzeća, testirati nove i razviti hibridne modele finansiranja.
- Kroz promociju primera dobre prakse iz drugih zemalja organizovati događaje kojima se promovišu socijalna preduzeća i investiranje u društveni uticaj, razvijati podsticaje od strane države.
- Razvijati saradnju sa regionalnim fondovima i finansijskim institucijama koji razvijaju nove instrumente finansiranja koji će omogućiti razvoj novih modela finansiranja kao i primenu dobrih praksi iz drugih zemalja.
- Formirati bazu informacija o programima finansijske podrške za socijalna preduzeća, koja će koristiti socijalnim preduzećima kao i investitorima.

Bibliografija

- [1] Beraha, I., Đuričin, S. (2015). "Efekti uspostavljanja pravnog okvira za mikrofinansiranje u Srbiji", *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 59 (1), str. 157-169. ISSN 2620-1127.
- [2] *Building an economy that works for people an action plan for the social economy* (2021). European Commission, Luxembourg, ISBN 978-92-76-45214-0, preuzeto 04.05.2022.god.
- [3] Borzaga, C., Galera, G., Franchini B., Chiomento S., Nogales, R. & Carini, C. (2020). *Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, European Commission <http://ec.europa.eu/social/publications>. ISBN 978-92-79-97734-3
- [4] *Crowdefpect*, Massolution Crowdfunding Industry 2015 Report, <http://crowdexpert.com/crowdfundingindustry-statistics/>
- [5] Culkin, N. & Simmons, R. (2019). *Study of the challenges that hinder MSME development in the Republic of Serbia*. Country Report for the British Council and Swedish Institute. Belgrade: British Council.
- [6] Ćurčić U., Barjaktarović, M. (2010). *Banke i rizici*, Fakultet za trgovinu i bankarstvo, Univerzitet "Braća Karić", Beograd
- [7] *Društvenim preduzetništvom do dobre ekonomije* (2017). Social Economy for Employment in Montenegro, SEEM, Fondacija za razvoj sjevera Crne Gore, Podgorica, https://forsmontenegro.org/wp-content/uploads/2018/01/1.-Društveno_preduzetništvo.pdf
- [8] *Investiranje u socijalna preduzeća u Srbiji* (2017). Smart kolektiv, European Commission, <http://solidarnaekonomija.rs/wp-content/uploads/2018/09/1.-Investiranje-u-socijalna-preduzeca-u-Srbiji.pdf>
- [9] Đukić, I.M., Randjelovic, P.M., Talić, M. (2020). "Analysis of Factors Influencing the Development of Social Enterprises in the Republic of Serbia", *European Journal of Applied Economy*, Belgrade, Vol 17, No 2, pp. 1-18, ISSN 2406 -2588.
- [10] *Financial instruments working with social entrepreneurship* (2016), European Commission and European Investment Bank, https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/Factsheet_Financial_instruments_working_with_social_entrepreneurship.pdf, preuzeto 12.05.2022.godine
- [11] Janković, A. (2017). *Društveno preduzetništvo u funkciji razvoja Crne Gore* Centar za ekonomski prosperitet i slobodu - CEPS, Podgorica, ISBN 978-9940-9835-0-5.
- [12] *Korak po korak ka poslovnom uspjehu- priručnik* (2020). Centar za ekonomski prosperitet i slobodu, Podgorica, str 1-76. https://cepsmn.org/wp-content/uploads/2021/06/PRIRUCNIK_KORAK_PO_KORAK_KA_POSLOVNOM_USPJEHU.pdf
- [13] Local Exchange Trading System (LETS) https://www.natcapsolutions.org/LASER/LASER_Local-Exchange-Trading-Systems.pdf, preuzeto 12.05.2022.god.
- [14] Manville, G., & Greatbanks, R. (Eds.), (2016). "Third Sector Performance: Management and Finance in Not-for-profit and Social Enterprises", Routledge, USA, ISBN 9781138251199.
- [15] Monzón, J.L. & Chaves, R. (2012). *The Social Economy in the European Union*. Brussels: EESC-European Economic and Social Committee - https://www.ciriec.uliege.be/wp-content/uploads/2015/12/EESC_CIRIECReport2012_EN.pdf pp. 1-118.
- [16] Pavlović, Z. (2004). "Mezzanine'-finansiranje kao moguća alternativa kreditnom finansiranju", *Bankarstvo, Udruženje banaka Srbije*, Beograd, vol. 33, br. 7-8, str. 49-52.
- [17] *Priručnik za društveno preduzetništvo*. http://forsmontenegro.org/wp-content/uploads/2018/01/3.-Prirucnik_o_DP.pdf, str. 1-80.

-
- [18] Radojević, M., Jovanović, V., Barjaktarović, M. (2012). "Prilagođavanje planiranja biznisa kriznom okruženju", Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije EMC – Rewiew, Univerzitet Aperion, Banja Luka, BiH, vol II, No 2, str. 225-233, ISSN 2232-9633
- [19] Rosandić, A. (2018). *Social economy in eastern neighbourhood and in the Western Balkans*. European Union and AETS Consortium, www.ec.europa.eu
- [20] Spear, R., Aiken, M., Noya, A., Clarence, E. (2012). *Boosting Social Entrepreneurship and Social Entrprise Creation in the Republic of Serbia*, Report for Republic of Serbia, Local Economic and Employment Development (LEED) Programme of the Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD.
- [21] Zakon o socijalnom preduzetništvu, "Službeni glasnik RS", br. 14/2022
<http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2022/2505-21%20-%20Lat..pdf>
- [22] Zakon o nebankarskim finansijskim institucijama <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/040817/040817-vest4.html>, preuzeto 15.05.2022.godine
- [23] Skupština usvojila zakon o socijalnom preduzetništvu
<https://www.pravniportal.com/skupstina-usvojila-zakon-o-socijalnom-preduzetnistvu/>
preuzeto 12.05.2022.
- [24] Šta je filantropija, <https://vrlina.org/sta-je-filantropija/>, preuzeto 20.05.2022.god.
- [25] Dragic, M., Kastratovic, E., Barjaktarovic, M. (2022) „ Basic of Social Entrepreneurship”, the monograph - Fundamentals of social entrepreneurship, the result of the project "Centers for innovative development of social entrepreneurship - contemporary perspective of social integration of young people", no. project 48-00-00046/2019-4, cross-border cooperation program between the Republic of Serbia and the Republic of North Macedonia, implemented within the Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) II. Faculty of Business Economics and Entrepreneurship, Belgrade & University "St. Kliment Ohridski", Bitola, Faculty of Tourism and Hospitality – Ohrid, North Macedonia, pp. 351-363, ISBN 978-608-4676-37-9

Datum prijema rada:15.09.2023.

Datum prihvatanja rada:10.11.2023.